

Graven naar Heimat

TaNDem brengt Duitse en Nederlandse kunstenaars samen

[Achtergrond](#) - 15 juni 2018 - Auteur: Ingrid Bosman

TaNDem heet het project waarbinnen Duits-Nederlandse koppels het thema *Heimat* ('Waar voel ik me thuis?') in kunst vertalen. Na vier jaar bestuurlijke voorbereiding hadden de kunstenaars zelf minder dan een maand nodig om op één lijn te komen. Twee duo's over hun zoektocht: "Er ontstaat elke seconde nieuwe Heimat."

Ze werken allebei al jaren internationaal. Stephan US (Münster) was dit voorjaar als artist-in-residence in Finland. Rob Sweere (Arnhem) was onlangs nog in India met zijn Silent Sky Project, waarbij hij mensen wereldwijd in stilte naar de lucht laat staren en hun ervaringen laat delen. Wat hebben kunstenaars met zo'n horizon te zoeken bij een project dat zich afspeelt in het Duits-Nederlandse grensgebied? "Hier valt voor mij iets te leren", zegt Rob Sweere. "Hoeveel buitenlandse collega's je ook ontmoet, samenwerken is nog iets heel anders."

Je doet je eigen artistieke uitgangspunten al gauw geweld aan, weten ze allebei uit ervaring. Des te groter was de verrassing dat ze zo vlak over de grens een geestverwant hebben. Stephan US: "Inhoudelijk bleken we elkaar volledig te begrijpen." Al drukken ze zich nog zo verschillend uit. Sweere laat mensen de omgeving anders beleven door er (begaanbare) installaties in te plaatsen, zijn Duitse collega heeft naam gemaakt met zijn performancekunst. US: "Allebei hechten we aan een actieve ervaring voor het publiek."

Daarmee voldoen ze alvast aan de voorwaarde van TaNDem dat inwoners van het grensgebied moeten worden betrokken bij de kunstprojecten. Het idee achter het initiatief is dat kunst mensen makkelijk met elkaar in contact brengt. Gehoopt wordt dat dit tot meer verbinding zal leiden tussen de 3,4 miljoen inwoners van de Euregio. Het grensoverschrijdende samenwerkingsverband omvat delen van de provincies Gelderland, Overijssel en Drenthe en de deelstaten Nedersaksen en Noordrijn-Westfalen.

Ruim 130 kunstenaars, cultuurmakers en instellingen meldden zich voor de ontmoeting waarmee TaNDem op 12 april in Kloster Bentlage bij Rheine van start ging. Amper een maand later hadden 36 duo's een project ingediend. Voor veertien daarvan is per aanvraag maximaal 15.000 euro subsidie beschikbaar.

US en Sweere schreven om te beginnen op wat het begrip *Heimat* voor hen betekent. US ziet het als momenten van verbondenheid tussen mensen, dingen, gedachten, energieën: even diepgaand als vluchtig. “*Heimat* is per definitie niemandsland.” Voor Sweere zit het vooral in verbondenheid met de plek waar je vandaan komt. ‘Als je je eigen wortels waardeert, laat je anderen makkelijker toe’, is zijn ervaring.

‘Heimat is per definitie niemandsland’

Bleef over de vraag waar dat gevoel van verbonden zijn tastbaar wordt: valt *Heimat* ergens op te graven? Via Earthbound-Aardgebonden-Erdgebunden nodigen ze inwoners van de grensstreek uit om dat te onderzoeken. Letterlijk met handen en voeten in de grond. Stephan US: “Vooraf is er een workshop ter voorbereiding en na de performance wisselen we ervaringen uit.” Uit de foto’s en videobeelden ontstaat een tentoonstelling.

Potentiële graafplekken: het trottoir bij het museum voor kunst en cultuur in Münster en het niemandsland rond de voormalige grensovergang Bergh (langs A12/A3). Ooit vlaggenschip onder de grensposten, nu een plek van ‘monumentale doelloosheid’, volgens US.

De fotografen Yke Ruessink (Vorden) en Matthias Zölle (Münster) zijn ook nog op zoek naar locaties voor hun project *Nebeneinander und gegenüber*. Daarvoor fotograferen ze Nederlanders en Duitsers met dat wat hun Heimatgevoel het best uitdrukt.

Waar US en Sweere bij nul begonnen kwam Zölle in april met dit al redelijk vastomlijnde plan naar Rheine. “Dat was tegelijk het probleem”, merkt hij lachend

op. “Hoe vager het concept, hoe groter de belangstelling was mijn indruk.” Yke Ruessink had zelf ook een idee, maar sloot toch aan bij Zölle. “Ik zocht samenwerking en dan moet je niet je zin willen doordrijven. Bovendien was Matthias degene die met zijn plan op de zeepkist ging staan.”

Al even pragmatisch is hun aanpak: Zölle is de leidende partner. Ruessink: “Hij doet ook het meeste werk.” Zo soepel loopt hun samenwerking dat ze nu al weten dat ze volgend jaar weer meedoen, maar dan met de rollen omgedraaid. De beelden voor *Nebeneinander und gegenüber* worden op het reuzenformaat van 2.40 bij 3.60 meter afgedrukt en op vier markante punten langs de grens geplaatst. De Nederlanders met het gezicht naar de burens en andersom. “Maar soms zullen we ze ook naast elkaar zetten.”

Ze zoeken ieder onder hun eigen landgenoten naar kandidaten. “Het moet een zo divers mogelijke uitsnede worden van wie er allemaal in het Euregio-gebied wonen”, aldus Ruessink Mogelijke locaties voor de buitenpresentaties: een oud grenskantoor in Ahaus, de rivier de Berkel, het natuurgebied Zwillbrocker Venn.

Zölle kent Nederland alleen van de kust. Nu zit hij voor de tweede keer aan de koffie in de Achterhoek, amper 50 kilometer over de grens. De eerste keer troffen de kunstenaars elkaar in een Zutphens atelier. Zölle keek met lichte afgunst naar het onderkomen: “Kunstenaars die leegstaande gebouwen mogen gebruiken, dat is bij ons niet zo eenvoudig.” Ruessink was op zijn beurt verrast door de grote schaal die zijn Duitse collega voor de foto’s voorstelde. “Hier is het al gauw: waar moet je zoiets laten?”

‘Heimat kan ook in wifi zitten’

In hun project willen ze vooral laten zien wat het thema Heimat voor anderen betekent. Yke Ruessink: “Voor mijzelf is het: thuisgevoel. Maar het mooie is: als je de Heimat in je hoofd loslaat en open vragen stelt, kom je op nieuwe dingen.” Matthias Zölle deed veel journalistiek werk en weet ook dankzij educatieprojecten over hetzelfde thema hoe persoonlijk het kan zijn. “Ik heb er veel met jongeren over gesproken. Zij kijken er heel anders tegenaan dan oudere generaties. Voor de een is *Heimat* de fietsroute naar huis, de ander is thuis waar hij aansluiting heeft op een wifi-netwerk.”

Beladen is het begrip in Duitsland door de geschiedenis ook nog altijd, beaamt Zölle. En actueel tegelijkertijd. Duitsland heeft sinds kort zelfs een ministerie voor Heimat. Zölle vindt het persoonlijk maar niks dat politici het begrip kapen. “Misschien is het tijd om een nieuw woord te verzinnen.”

Volgens Stephan US is er maar een manier om de complicaties die het begrip kan oproepen te omzeilen: *Heimat* terugbrengen tot de kern. In zijn visie: dat wat mensen bindt.

Op 2 juli wordt bekend welke van de 36 voorstellen worden uitgevoerd. Johan Godschalk, projectleider aan Nederlandse zijde: “Zoveel tandems is al winst. Jarenlang was de klacht dat een grensoverschrijdend netwerk in kunst en cultuur wordt gemist. Het begin is er.” TaNDem duurt tot en met 2021. Volgend jaar is het thema Energie.

Godschalk hoopt dat er elk jaar veertien projecten kunnen worden uitgevoerd. Daarmee is maximaal 210.000 euro per jaar gemoeid. Dat is het waard, vindt de projectleider, “omdat het op creatieve wijze bijdraagt aan grensoverschrijdende ontmoeting, waardering, begrip en concrete samenwerking.”

Op de vraag waarom het vier jaar moest duren voor er beweging zat in TaNDem wijst Godschalk op het grote aantal bestuurlijke partijen dat aan weerszijden betrokken was. “We hebben lang zitten dimdammen over wie de kar zou trekken, ook qua financiële verantwoordelijkheid. Uiteindelijk heeft Euregio dat op zich genomen.”

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/26460/graven-naar-heimat>